

Написане лишається

Раїса Мовчан

УДК 821.161.2–94.09

САМІ ПРО СЕБЕ: АВТОБІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ 1920-Х РОКІВ

Період 1920-х років донині залишається одним із найцікавіших в історії української літератури ХХ ст., хоча й чи не найбільш висвітлених. Він приваблює сучасних дослідників несподіваністю, навіть парадоксальністю бурхливих, ренесансних культурологічних подій, стильовим розмаїттям, сміливістю пошукових тенденцій, що пророкувало плідне майбуття української літератури. Але найбільше 1920-і роки манять своїми таємницями, які (у кращому випадку) досі зберігаються у спецсховищах колишнього НКВС (а згодом КДБ), у матеріалах і документах із державних чи приватних архівів. Саме в цій царині літературознавців іще чекає величезна робота; вона просто неминуча, бо без об'єктивного фактажу не може розвиватися справжня наука.

Такими показовими документами доби “розстріляного відродження” постають автобіографії тодішніх українських митців, особливо ті, котрі написані саме в 1920-і. Вони не лише правдиво відбивають атмосферу свого непростого часу, а й фіксують стан самопізнання й самооцінку того чи того письменника, який іще був вільним і довірливим у самовираженні. Мабуть, скороминучість подібної атмосфери спонукала до щирості. Зафіксувати для історії внесок кожного митця, а загалом засвідчити повноцінне буття української літератури – це було чи не найважливішим складником тодішньої суспільної свідомості.

Від 1923 р. відомий науковець, бібліограф, дійсний член Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка, науковий співробітник ВУАН Микола Антонович Плевако (1890–1941) розпочинає збирати автобіографічні матеріали до багатотомного біо-бібліографічного “Словника українських письменників”, який мав “виявити й підсумувати геть увесь письменницький доробок України за весь-таки час існування літератури української”. Це була величезна, копітка, багаторічна подвижницька праця, котра тривала аж до арешту професора (1934) і неодмінно мала увінчатися успіхом. Але цього не сталося. По-перше, одразу ця робота не отримала належного фінансування. По-друге, у 1920-х жоден том із запланованих не було надруковано. Уже зібраним і систематизованим матеріалом, зокрема багатотисячною картотекою, автобіографіями, біографічними довідками, зразками художніх творів, супровідними листами тощо, котрі залишилися власністю Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка, можна було лише скористатися при підготовці журнальних бібліографічних оглядів, хрестоматії “За 25 літ” А. Лебеда й М. Рильського, біо-бібліографічного довідника “Десять років української літератури” А. Лейтеса та М. Яшека тощо. Можна було звернутися до них і згодом, наприклад, при підготовці видання “Українські письменники. Біо-бібліографічний словник” (у 5 томах) за редакцією О. Білецького, Є. Кирилюка, Л. Новиченка та ін.

Однак автобіографії митців, написані в 1920–1930-і рр., так і залишилися довгий час невикористаними. Єдине втішає: вони збереглися, хоча й у кількох сховищах, зокрема Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Відомі також автобіографії,

укладені під час прийому на роботу, наприклад у ВУАН, перед вступом до партії, літературних організацій, під час партійних чисток тощо, хоча останні, особливо датовані 1930-ми роками, уже не такі ширі, підтасовані відповідно до важливих на той час ситуацій.

Більшість із цих документів, особливо зібраних М. А. Плеваком, і нині залишаються невідомими, хоча й містять чимало цінної, відкривавчої інформації для дослідників. Лише деякі з них, починаючи від 1995 р., були надруковані у “Слові і Часі” (1995, № 4; 1996, № 6; 1997, № 2; 1997, № 9; 2000, № 1). Зараз підготовлена й готується до друку книжка, яка міститиме автобіографії українських письменників, датовані 1920-ми роками.

Наразі пропонуємо читачам автобіографії К. Анищенка, О. Діхтяра, К. Поліщука, О. Слісаренка, М. Терещенка – маловідомих на сьогодні письменників, чиї особисті творчі долі, до того ж інтерпретовані ними самими, містять чимало красномовних фактів, які, на жаль, залишаються в тіні історії української літератури ХХ ст. Усі вони зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. А з-поміж інших вирізняються тим, що належать до 1918–1920 рр., тобто написані ще відносно вільними митцями, які не зазнали ні тягара слави, популярності, ані також тиску цензури й самоцензури.

При підготовці до друку збережено автентичний текст автобіографій, особливості тодішнього правопису тощо.

Анищенко Калістрат Романович **АНКЕТНИЙ ЛИСТОК**

14 липня 1918 р.

Анищенко Калістрат Романович народив[ся] 26 вересня 1885 р. в с. Красному Трипільської вол[ості] Київ[ського] повіту, од батьків селян.

Освіта середня.

Почав писати на 14 році. Перше оповід[ання] “Агашка” було вміщене в “Белостокскомъ Вестнике” року 1903. Року 1908 в “Недѣлѣ Современного Слова” опов[і]дання “Откуда” та у “Бесѣдѣ” І. І. Ясинського¹ нарис “Вѣ полночь”; 1911-го в “Голосы Кавказа” опов[і]дання “Костя”; 1912-го в “Закавказье” – “Кровавая пасха”; 1913 – у “Раді” – “Ніч в саду” (перекладено на мову есперанто Паризькою громадою есперантів); опов[і]дання “Зустріч”; деякі статті й замітки з життя українських громад на Кавказі (К. А[нищен]ко); у “Киевской жизни” статті й замітки; у “Вечерней газете” опов[і]дання “Сверчок”; 1918-го року в “Літературно-науковому вістнику” повість “Дезертир” і вийшла перша збірка оповідань, видавн[ицтво] “Чехослав”.

Засобами для життя були приватні уроки та конторська праця.

Року 1911 вперше на віку випадково побачив друковане українське слово (газету “Рада”)² і ознайомився з національним станом свого народу. Почав працювати в тифліській пресі (“Закавказ[ская] рѣчь”, “Закавказье”, “Тифлисский листок” та інші) по інформації кавказького громадянства в українських справах. Завдяки піддержці в пресі, тифліський гурток українців на чолі з артисткою М. П. Біляевою, при допомозі Ф. І. Сидоренка та А. В. Бондаренка розвинув широку національну діяльність: Шевченківські свята, збірка на пам’ятник Тарасу Григоровичу; колективний протест з

¹ “...у “Бесѣдѣ” І. І. Ясинського...” – ідеться про масовий журнал “Беседа” (початкова назва “Почтальон” (1903), який видавав до 1908 р. Ієронім Ієронімович Ясинський (1850–1931) – російський письменник, літературний критик, журналіст, редактор, засновник кількох популярних часописів.

² “Рада” – газета, яку 1906–1914 рр. видавав Є. Чикаленко в Києві, неофіційний друкований орган культурно-освітньої організації “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка.

приводу убивства Коцка³ і др. Тифліська “інородческа” преса: грузинська “Сахалхо-газеті”, “Джеджілі”, армянська – “Агбюр”, “Тараз”, “Мшак”; і татарські, з приводу біжучих подій на Україні малі інформаційні статті. Грузинський поет Акакій Церетелі⁴ та громадський діяч Парфен Гошуа; редактор “Гараза” увесь час були в повному контакті з українською громадою “Рада”, яка не раз цитувала мої статті, згоджуючись з принципіальними даними. Тифліська “охранительная” преса почала похід проти місцевих “сепаратистів”: незабаром почались репресії. Прийшлося тікати.

Перша російська революція 1905–[190]6 рр. застала мене юнкером першого спеціального класу Казанського військового училища. Училище реагувало на події. Начальство також. При загальному трусі у мене було знайдено дві “недозволенныя” книжки: “Что такое конституция?” Лассалья⁵ та “Спартак” Джованьоллі⁶. За це відправлено мене з великою компанією других “неблагонадежных юнкеров” на спокуту в полки Царства Польського, нарешті, весною 1906 року відпустили. З цього часу і до загальної мобілізації 1914 року я жив у стані людини, що не мала “свидетельства о политической благонадежности”. Хто пам’ятає царську Росію, той знає, що це означає. Приходилось занадто круто.

Революцію 1917 року зустрів в окопах поручиком російської армії. З самого початку війни і до революції, як мобілізований, – спершу “вольноопределяющийся”, а далі офіцером – був у строю: приймав участь в кількох боях з австрійцями та німцями; був поконтужений і т. і[нше] (3 гренадерський полк). Революцію на позиції чекали. Офіцери третього полку – Ю. Д. Липницький та я, другого – Золотницький, четвертого – Шаповал та другі підняли в своїй дивізії (перша гренадерська) прапор національного визволення нашого народу і ступили до зв’язку з головним комітетом Західного фронту – Петлюра, у Мінському⁷. Яко військовий представник, брав участь у військових з’їздах у Києві (самостійник).

14/ VII 18 р. божого

Київ, Воздвиженська 56, п. 21. Калістрат Анищенко

ІР НБУВ. – Ф. Х. – Од. зб. 4810. – Арк. 1–5. Рукопис.

Друкується вперше.

Анищенко Калістрат Романович (1885–1929, псевд. Онікей, В. Вінже) – український і російський прозаїк, автор кількох збірок оповідань і повістей, співробітник редакцій петербурзьких, одеських, київських журналів, у 1920-х роках член організації “Плуг”. Свого часу був відрахований із Казанського юнкерського училища за “політичну неблагонадійність”, зокрема за участь у бунті; покарання відбував у штрафному батальйоні, звідки втік, переховувався на Кавказі, у Грузії. Учасник Першої світової війни. У пореволюційний час потрапив до Києва, вступив до Інституту зовнішніх зносин, вивчав іноземні мови. Переїхавши до Москви, став членом організації “Сім” (Село і Місто). В останні роки жив у Харкові.

Рідний дядько Григорія Косинки, мав неабиякий вплив на розвиток його письменницького таланту.

В архіві є також “Відповіді на анкету”, що доповнюють автобіографію.

³ “...убивства Коцка...” – ідеться про Адама Коцка (1882–1910) – студентського діяча, борця за права українців у Галичині, який загинув під час сутички з польськими властями у Львівському університеті.

⁴ *Церетелі Акакій* (1840–1915) – грузинський поет, ідейний натхненник національно-визвольного руху в Грузії, мислитель, просвітник, національний герой. К. Анищенко познайомився з ним у Тбілісі, переховуючись від поліції; вони листувалися.

⁵ “*Что такое конституция?*” *Лассалья*” – ідеться про одну з основних праць Фердинанда Лассалья (1825–1864) – німецького політичного діяча, якого І. Франко вважав одним із “головних вчителів соціалізму”.

⁶ “*Спартак*” *Джованьоллі* – відомий роман італійського письменника, учасника національно-визвольного руху Рисорджименто, соратника Дж. Гарібальді Рафаелло Джованьоллі (1838–1915) про повстання гладіаторів і рабів 73–71 рр. до н. е.

⁷ “... з головним комітетом Західного фронту – Петлюра, у Мінському” – у роки Першої світової війни (1914–1918) С. Петлюра (1879–1926) був головою Українського Військового Комітету Західного фронту в Мінську.

1919 р.

Діхтярь Олекса Іванович – син козака, народився 1886 р., лютого 12 дня в с. Дублянщині (біля Шерстюківки) Полтавської губ. Константиноградського повіту. Спочатку скінчив Шерстюківську 2-х класову школу, потім Новобузьку учительську семінарію і сім років учителював в Диканьській двоохл[асовій] школі на Полтавщині.

В 1914 році вступив до Полтавського учительського Інституту, але не скінчив його, бо в 1915 році був забраний до війська, де й пробув звичайним рядовим солдатом цілих 2 з половиною роки.

В 1917 р., увільнившись через хворість зовсім зі служби, як тільки вибухла російська революція, переїхав до Києва за редактора “Вісти Київського губерніального виконавчого комітету” – тижневик, що виходив на українській та російській мові. У тім же році перейшов на посаду редактора “Київській губерніальній вісті”, що виходили тричі на тиждень теж на українській та російській мові.

На поле літературної праці виступив в 1906 р., вміщаючи свої вірші та статті в тижневику “Рідний край”¹. Потім друкував свої вірші в “Маяку”, “Українській хаті”, “Дніпрових хвилях”, “Селі” та збірниках “Розвага”², “Альбом України” (1917 р.), а також співробітничав, поміщаючи свої статті та дрібні оповідання в “Раді”, “Сніп”, “Новій раді”, “Київській земській газеті”, “Народна справа”, “Світлі”³ та інш., а також співробітничав у російських газетах “Полтавский голос”, “Полтавский день” та журналі “Вестник знания”.

Під час перебування в семінарії в 1905 р. був головою “Українського семінарського гуртка”.

Вчителюючи на селі й бачучи, як школярі прагнуть до читання книжок на своїй рідній українській мові, Діхтярь переклав на українську мову і видав чудовий твір італійського письменника [Е. де Амічіса] “Батьки та діти”⁴, що вийшов у 1910 році. Ця книжка під заголовком “Шкільні товариші” вийшла другим виданням у 1918 р.; крім того вийшло шість книжечок “Шкільних оповідань” – Амічіса в перекладі О. Діхтяря.

О. Діхтярь переклав українською мовою М. Твена “Принц та бідак”⁵, Г. Бічер-Стоу “Томова хатка”⁶ і чимало дитячих оповідань та казок кращих письменників світової слави, як Мопассана, Толстого, Вільденбруха, Мачтета, Евальда, Жюль Верна,

¹ “Рідний край” (1905–1916) – політико-економічний, літературний тижневик, виходив друком у Полтаві; 1907–1914 рр. – за редакцією Олени Пчілки.

² “Маяк” (1912–1914) – щотижнева київська газета. “Українська хата” (1909–1914) – літературно-художній, критичний, публіцистичний місячник модерністського спрямування. Виходив друком за редакцією П. Богацького. “Дніпрові хвилі” (1910–1913) – ілюстрований історико-літературний, етнографічний журнал, який видавали в Катеринославі (Дніпропетровську). “Село” (1909–1911) – ілюстрований тижневик для селян і робітників. Виходив друком у Києві за редакцією М. Грушевського. “Розвага” (1915–1917) – часопис, який видавали в австрійському військовому таборі у Фрайштаті для полонених українців, воїнів царської армії.

³ “Сніп” (1912–1913) – літературно-мистецький тижневик (Харків). “Нова рада” (1917) – щоденна газета, яка виходила друком у Києві як орган “Товариства допомоги літературі, науці і мистецтву”. “Київська земська газета” (1912–1917) – популярне тодішнє видання Київського Губерніального Земства. “Народна справа” (1918–1919) – тижневик, орган Київської Губерніальної Народної Управи. “Світло” (1910–1914) – педагогічний журнал, видавався в Києві.

⁴ Де Амічіс Едмондо (1846–1908) – італійський дитячий письменник. 1919 р. в перекладі О. Діхтяря з’явилися його твори: “Дитина полку”, “За рідний край”, “Маленькі гарібальдійці”, “Мати”. У 1920–1930 рр. його перекладали також П. Карманський і Б. Заклинський.

⁵ Марк Твен (1835–1910, справжнє ім’я та прізвище – Семюел Клеменс) – американський письменник. Роман “Принц та бідак” у перекладі О. Діхтяря з’явився 1917 р. У 1920-х роках його твори перекладали українською також К. Сенік, Ю. Корецький, П. Карманський.

⁶ Бічер-Стоу Гаррієт (1811–1896) – американська письменниця. Її “Томова хатка” в переказі О. Діхтяря українською вперше з’явилася 1918 р., у 1920-х рр. перевидавалася кілька разів. Цей твір переклав також В.Буряченко.

Варісгофера⁷, Шеффауера, Бердау⁸ та інш. Крім того, написав драму “За громадську землю”.

З його оповідань для дітей вийшли окремими книжечками “Убогий Гірей” та “Сирітка Галя”. Поезій своїх ще окремою книжкою не видавав.

Прохаю шановне товариство “Час”⁹ додати до моєї автобіографії (у відповідне місце), що я надіслав через дирекцію “Час”, у словнику українських письменників, такі відомості:

Співробітничав у “Книгарі”, “Вільна українська школа”¹⁰.

За час семилітнього вчителювання енергійно працював над пробудженням національної свідомості серед рідного народу, впорядковуючи лекції, читання та роздаючи й поширюючи книжки на українській мові як серед школярів, так і дорослих. Взявши на себе режисуру, майже щомісяця впоряджував українські вистави, зорганізувавши драматичний гурток з свідомого селянства та інтелігенції. Мої учні, що скінчили двохкласову школу, вступаючи до середніх, а потім і вищих шкіл, визначалися справжніми свідомими робітниками на праці ширення українського національного руху. За всю цю ідейну роботу його позбавили місця і перевели до другої школи кудись у глухе село Полтавщини, та він не скорився цьому...

Також окремими книжками видруковано такі його літературні праці: “І. П. Котляревський – батько українського письменства”, “Т. Г. Шевченко – апостол правди й волі”, “Історія в піснях та думках”.

О. Діхтяр.

ІР НБУВ. – Ф. Х. – Од. зб. 5085. – Арк. 1–3. Рукопис.

Друкується вперше.

Діхтяр Олекса Іванович (1886–1936) – український письменник, перекладач. 30 років учителював у с. Диканька на Полтавщині. Від 1928 по 1934 рр. – викладач Харківської промакадемії, член-кореспондент етнографічної секції ВУАН. Автор кількох збірок поезій, літературно-критичних праць про І. Котляревського, Т. Шевченка та ін. Його найвагоміший вклад в українську культуру – велика подвижницька перекладацька діяльність, переклади зарубіжної класики для дітей, зокрема творів Е. де Амічіса, Г. Бічер-Стоу, Марка Твена, Г. Мачтета, Ч. Робертса, Р. Кіплінга, В. Лонга, Жуль Верна, Г. Фрейтага, Гі де Мопассана тощо.

В ЦДАМЛМ України зберігається лист О. Діхтяря до Державного видавництва України від 24 січня 1924 р. з питань видання перекладів літератури для дітей.

⁷ Мопассан Гі де (1850–1893) – французький письменник. Тоді його твори перекладали також В. Підмогильний, В. Софронів-Левицький, С. Пащенко, Ю. Липа, М. Шраг, А. та М. Івченки, О. Храпко-Драгоманова, Б. Козловський, М. Вишнівська, П. Чикаленко, І. та М. Рильські та ін. Толстой Лев Миколайович (1828–1910) – російський письменник. Його твори в 1920-і рр. перекладали також Г. Хоткевич, М. Агнівцев, І. Сенченко, О. Варавва, Б. Ткаченко. Вільденбрух – можливо, ідеться про Ернста Вільденбруха (1845–1909), німецького письменника, відомого насамперед своїми драмами та поезіями. Писав також романи, новели, казки. Мачтет Григорій Олександрович (1852–1901) – російський письменник. Автор романів і повістей, а також відомої пісні “Замучений тяжкою неволею”. Евальд Карл (1856–1908) – данський прозаїк, син письменника Х. Ф. Евальда (1821–1908). Автор 20 томів казок, які зробили його популярним, повістей для дітей “Мій маленький хлопчик” (1899), “Моя велика дівчинка” (1904), а також романів на соціальну тематику. Верн Жуль (1828–1905) – французький письменник, один з основоположників жанру науково-фантастичного роману. Українською його твори перекладали також Г. Хоткевич, В. Постригач, Н. Романович-Ткаченко, Дм. Лисиченко, М. Іванов, К. Довгань, М. Капій та ін.

Варісгофер – ідеться про німецьку письменницю Софі Варісгофер (1839–1890), яка писала під псевдонімом Карл Верісгофер. Авторка популярних пригодницьких романів для підлітків (“Серед піратів”, “Алмази перуанця” та ін.).

⁸ Бердау – можливо, ідеться про Фелікса Бердау, відомого польського ботаніка другої пол. XIX ст., автора кількох науково-популярних праць.

⁹ “...прохаю шановне товариство “Час” – ідеться про видавниче кооперативне товариство, яке діяло в Києві в 1908–1920 рр. Мало свою друкарню, книгарню, при ньому видавався журнал “Книгар”.

¹⁰ “Книгар” (1917–1919) – критико-бібліографічний місячник, виходив друком у Києві за редакцією В. Короліва-Старого, М. Зерова. “Вільна українська школа” (1917–1919) – журнал Всеукраїнської вчительської спілки, виходив друком у Києві за редакцією С. Черкасенка, О. Дорошкевича. У ньому друкувались і літературні твори.

Клим Лаврінович Поліщук

Син селянина-дяка, родився 1891-го року, 25-го листопада в містечку Краснопіллі¹ Житомирського повіту, на Волині. Грамоти спершу учився у свого батька, а потім у місцевої двохкласовій школі, якої не встиг скінчити через те, що батько нагло помер з “білої гарячки”, а мати вирішила мене віддати в монастирські послушники, де “можна буде і до дяка добитися”, як казала вона... Але однаково того дяківства я не захотів “добиватися”, а натомість самотужки став учитися, чому немало допомогла батьківська бібліотека і місцевий священик.

Допомагаючи матері в тяжкій селянській праці, я мало мав вільного часу на читання книжок, але кожна вільна година мною використовувалась для самоосвіти. У полі, під копою, на полуденнім спочинку я з захопленням читав Гоголя, Пушкіна, Лермонтова і Жуковського. Книжки, які тоді приходилося читати, переважно були московські. Коли мені було тринадцять літ, то я майже напам’ять знав гоголівські “Вечори на хуторі”, але про Україну не мав ніякого поняття. Тоді ж то, цілком випадково, до моїх рук попала книжечка “Розмови про сухоти на рогатій худобі”, яку я прочитав просто “для жарту”, а потім ще довго сміявся з “чудної мови”, якою було написано ту книжечку.

Моя мати знала і співала багато старосвітських пісень, а в довгі зимові вечори розповідала старі перекази про місцеві церкви та палаци і разом із тим знала ще багато казок про татар, турків, поляків, бендерську чуму², гайдамаків та славного розбійника Кармелюка. Всі ці пісні й казки зворушували мене і розбуджували цікавість і любов до всього свого, рідного...

Особливо велике враження зробив на мене “Кобзар”, якого приніс мені 1905-й революційний рік. Цей рік зробив із мене маленького революціонера, а “Кобзар” – поета. Я став старанно записувати старі перекази й казки, а разом із тим став писати свої власні оповідання і вірші. Того ж року в місцевій газеті “Волинь” з’явилася невеличка хронікальна замітка про мене, яка була передрукована всіма українськими газетами, у тім числі і “Громадською думкою”³, за якою навожу зміст тієї замітки, яка читається “Будущий поет”. “Київський голос”⁴ подає звістку, що в м. Краснополі Житом[ирського] пов[іту] живе хлопець-сирота, дуже здатний до науки. Він мало вчився, а знає те, що навчив його батько, який давно вже помер, і хлопець сей – Климентій Поліщук – гарно малює і пише непогані вірші. Ось зразок його віршів:

Дивлячись на Божий мир, – Боже, що твориться?!	Чого плачуть? – Батька вбито – Що будуть робити?
Брат на брата йде війною, Кров ллється рікою...	Стогне наша Україна, Як колись стогнала,
Плаче в горі стара мати, Плачуть дрібні діти.	Перша ще була причина, Тепер друга стала...

В результаті цієї замітки було моє знайомство з визначними українськими діячами і письменниками, які прийшли мені на поміч книжками і порадами. Особливо щиро поставився голова Петербурзького клубу “Громада” д-р Грибенюк, який навіть запропонував мені приїхати до Петербурга вчитися. Але мати, почувши таку річ, рішуче спротивилась цьому і не згодилась видати паспорт.

Щось аж через цілий рік, вже весною 1907-го року, я в куценькому піджачку на плечах, з білетом третьої класи в кишені вирушив у подорож до Петербурга, де поступив до четвертого класу Художньо-рисувальної школи при царській

¹ *Краснопілля* – нині Чуднівського району Житомирської обл.

² “... бендерську чуму...” – поширений фразеологізм, має історичне походження. Від епідемії чуми, починаючи від XIV ст., постійно страждало населення України, особливо її південної частини.

³ “*Громадська думка*” (1920–1923) – інша назва газети “Діло”.

⁴ “*Київський голос*” (1906 – поч. 1907) – щоденна газета, вийшло друком 100 номерів.

академії мистецтва. Перебуваючи в Петербурзі до весни 1909-го року, я потихеньку списував свої зшитки віршиками, але до друку їх не віддавав нікуди, а обмежувався друкуванням коротеньких заміток в “Раді” і “Ріднім краї”.

Літо 1909-го я провів у Борзні, де часто бував у Ганни Барвінок⁵, яка мала на мене свій шляхетний вплив у розумінні моєї праці. У кінці цього ж року, в 23-му числі львівського часопису “Дзвінок”⁶ було надруковано перше моє оповіданнячко “Що співає соловейко?”. З того часу аж до самої війни я постійно друкувався в таких часописах, як “Рада”, “Рідний край”, “Світова Зірниця”⁷, “Дніпрові Хвилі”, “Сніп”, “Діло”, “Ілюстрована Україна”, “Добра Новина”, “Громадський Голос”⁸, “Каневская Недѣля”, “Волинская Почта” і “Огни”⁹.

Друкував оповідання, статті, фейлетони і поезії під своїм власним прізвищем, так і за псевдонімом “Ігор Мечеславенко”, “Краснопільський” і “К. Лаврінович”.

У 1912-му році я замешкав у Житомирі, де мав посаду секретаря земського часопису і разом із тим намагався утворити український часопис із новими літературними напрямками. За мій “злонамеренний” фейлетон у місцевій газеті губернатор Мельніков адміністративно випроводив мене за межі Волині, а начальник краю Трепов – за межі України, позаяк Волинське губ[ернське] жандармське правління мало певні “відомості”, що я ярий “мазепинець”, сепаратист і “австрофіль”... Тоді я знов опинився в Петербурзі, де працював при українським земляцтві, яке в той час заклало свою українську книгарню, якою я якийсь час завідував.

У січні 1913-го року я знов опинився в Житомирі, де працював у відділі страхової статистики губерніяльного земства і за допомогою Якова Савченка¹⁰ мною було закладено в[идавницт]во “Стерні”, яке мало видати ряд книжок молодших письменників, але встигло видати всього одну книжку моїх нарисів і оповідань п[і]д н[азвою] “Далекі зорі”.

Але винулася війна і все розсипалося... 31-го січня 1915 року мене зробили жовніром і затаскали в 26-й запасний батальйон, звідки і почалися мої військові митарства, результатом яких є моя книжка “Серед могил і руїн”¹¹, яку видало в[идавницт]во “Серп і Молот”. Пробуваючи весь час на фронті, я все ж таки не втратив надії на те, що ще повернуся до праці.

Коли вибухнула революція, то вона застала мене на Північному фронті фельдшером “воєнного времени” і писарчуком околodka 129 піх[отного] Бесарабського полка, звідки я і розпочав свою революційну діяльність як український ес-дек¹², хоч сам співчував російським більшовикам і навіть одверто підтримував їх у боротьбі проти війни.

⁵ “...у Борзні, де часто бував у Ганни Барвінок...” – ідеться про українську письменницю, дружину П. Куліша Олександру Білозерську-Куліш (1828–1911), яка останні роки проживала на хуторі Мотронівка, неподалік селища Борзни Чернігівської області.

⁶ “Дзвінок” (1890–1914) – ілюстрований художньо-педагогічний журнал для дітей та юнацтва, орган Руського педагогічного товариства, підпорядкованого Науковому товариству імені Шевченка. Виходив у Львові.

⁷ “Світова Зірниця” – тижневик (у 1913 двотижневик), виходив друком у Могилеві-Подільському (1906–1907), у с. Пенківці (1908–1911), у Києві (1912–1913 і 1917), у Кам’янці-Подільському (1920).

⁸ “Діло” (1880–1939) – газета, орган народовців, виходила у Львові. У 1920–1923 рр. – під назвами “Громадська думка”, “Українська думка”, “Український вістник”, “Свобода”. “Ілюстрована Україна” (1913–1914) – літературно-науковий журнал, виходив друком двічі на місяць у Львові за редакцією І. Крип’якевича. “Добра Новина” – неперіодичний орган Української соціалістичної партії й Революційної української партії. Виходила у Львові 1900–1903. Її замінила газета “Праця”. “Громадський голос” (1895–1939) – газета, що виходила друком у Львові; у 1904–1905 мала назву “Новий громадський голос”.

⁹ “Огни” – очевидно, ідеться про щоденний ілюстрований журнал, який із перервами виходив друком у Києві (1911–1914).

¹⁰ Савченко Яків (1890–1937) – український поет, критик, літературознавець. Автор кількох монографій, багатьох критичних статей і рецензій. Був редактором ВУФКУ, “Літературно-критичного альманаху” символістів (Київ, 1918), викладав у Київському кіноінституті. Репресований 1937 р.

¹¹ “Серед могил і руїн” – збірка оповідань і нарисів про Першу світову війну, революцію, Визвольні змагання (Київ: Серп і молот, 1918).

¹² “український ес-дек” – тобто член Української соціал-демократичної робітничої партії, утвореної у грудні 1905 р. Її члени визнавали марксистську ідеологію, але домагалися автономії України. Діяльність партії була поновлена у квітні 1917 р. в Києві.

Весною 1917 року я взявся за українізацію корпусу, а також був організатором корпусної Ради і автором її статуту. Згодом по постанові Викон[авчої] Ради XII-ї армії роблюся одним із редакторів “Українського Голосу”¹³, який згодом перетворився в орган фронтової української організації в м. Пскові і проіснував до днів більшовизму.

В падолисті місяці я телеграмою тодішнього секретаря С. Петлюри¹⁴ був викликаний у Київ, де працював як співробітник Всеукраїнської Ради Військових Депутатів і брав ближчу участь в її органі “Наш Голос”, який теж виходив до днів більшовицького повстання у Києві. У часи більшовицького повстання я брав участь у боротьбі з ним, а потім виїхав на Волинь із Центральною Радою і Радою Народних Міністрів.

Пробуваючи якийсь час у Житомирі, я був запрошений на посаду секретаря “Народної Волині”, з якої повернувся до Києва і зараз знаходжуся тут, як відповідальний і фактичний редактор цієї газети.

Окрім [того] працюю в “Нар[одній] Воли”¹⁵, ще беру ближчу участь у “Народній Справі” і співробітничую в “Л[ітературно-н[ауковому] Вістнику”, “Вільнім Життю”, “Селі”, “Нашім селі”¹⁶ та ін.

Окремими виданнями маютья такі мої книжки: “Далекі Зорі”¹⁷ – нариси й оповідання, “Співи в полях”¹⁸ – поезії, “Серед могил і руїн” – нариси й оповідання з часів війни 1914–1917 рр.

Живу переважно з літературної праці, хоча ще на “всякий випадок” маю досвід у кооперативній праці, як рахівник, а також знаю страхову справу, яка у свій час і давала мені кусок хліба.

Зараз разом з газетярською працею я у вільну годину віддаюся мистецтву і готую до друку перший том своїх поезій п[ід] н[азвою] “Мінори”¹⁹, які вийдуть із друку на будуче Різдво.

З політичних поглядів і переконань належу до українських незалежних соціалістів²⁰ і стою на ґрунті домагання Української Трудової республіки.

Клим Поліщук

P. Scriptum: Подаючи до поважного в[идавницт]ва “Час” свій автобіографічний нарис, я хотів би відповісти ним на всі запитання Вашої анкети, хоч те, що сказано тут зверх анкети, і не може бути цікавим для Вас, але воно цікаве для мене особисто і сказалося само собою, що можете й не брати до уваги.

З пошаною Клим Поліщук

1919 р.

Адреса: Київ, Гоголівська 29, пом. 9.

ІР НБУВ, Ф. Х. – Од. зб. 6075. – Арк. 1–4. Рукопис.

Друкується вперше.

¹³ *Український Голос* – очевидно, ідеться про орган Української Військової Виконавчої Ради Північно-Західного Фронту. 1917 р. газета з’являлася двічі на тиждень у Ризі, м. Валк, Пскові. Редактори С. Пилипенко та К. Поліщук.

¹⁴ “... тодішнього секретаря С. Петлюри...” – від червня 1917 р. С. Петлюра був генеральним секретарем військових справ у Центральній Раді. У листопаді було проголошено Українську Народну Республіку.

¹⁵ “*Народна Воля*” (квітень 1917 – лютий 1919) – популярна щоденна газета Всеукраїнської селянської спілки й Центрального кооперативного комітету України, видавалася в Києві.

¹⁶ “*Літературно-науковий вістник*” (1898–1932) – всеукраїнський літературно-науковий, громадсько-політичний журнал, заснований у Львові Науковим товариством імені Тараса Шевченка. 1933–1939 рр. виходив під назвою “Вістник” за редакцією Д. Донцова. “*Вільне життя*” – щоденне видання товариства “Соціалістична Просвіта” (Одеса, 1918 р.). “*Село*” (1909–1911) – популярний ілюстрований тижневик для масового читача, виходив за редакцією М. Грушевського, проте царська влада його цензурувала. “*Наше село*” (1918 – поч. 1919) – щоденна селянська газета, виходила друком в Одесі.

¹⁷ “*Далекі зорі*” – збірка нарисів та оповідань (1914).

¹⁸ “*Співи в полях*” – збірка поезій (Валк: Український голос, 1917).

¹⁹ “*Мінори*” – під такою назвою ця книжка друком не з’явилася.

²⁰ “...належу до українських незалежних соціалістів...” – очевидно, ідеться про Українську партію соціалістів-самостійників, засновану в Києві 1917 р.

Поліщук Клим Лаврінович (1891–1937, псевд. К. Лаврінович, К. Л-вич, П. К.) – український письменник, належав до “музагетівців” (угруповання символістів). Автор збірок поезій “Співи в полях” (1917), “Поезії (книжка перша)” (1919), “Звукоколірність” (1921); книжок прози “З виру революції” (1919), “Тіні минулого. Волинські легенди” (1919), “Отаман Зелений: Сучасний роман” (1922), “Світ червоний: Повість” (1923), “Гуляйпільський “батько”: Роман” (1925) та ін. Після поразки УНР виїхав до Львова, звідки 1925 р. повернувся до УСРР. Друкувався в часописах “Мистецтво”, “Літературно-науковий вістник”, “Червоний шлях”, “Життя й революція”, “Нова Громада”, “Глобус”, “Службовець”, “Селянка України”, “Універсальний журнал” та ін. Був заарештований НКВС у листопаді 1929 р. Покарання відбував на Півночі, поблизу Караганди, на Поповому острові (Біле море), на Соловках. Розстріляний 3 листопада 1937 р. в Сандормосі (Карелія).

Сучасні видання: *Проклятого віку струна. Поезія повернутих із забуття: Людмила волошка, Клим Поліщук, Яків Савченко (упор. В. Врублевський). – Житомир, 1992; К. Поліщук. Вибрані твори (упор. В. Шевчук). – К.: Смолоскип, 2008.*

Слісаренко Олекса Андрійович

4 липня 1918 р.

Слісаренко О. А.

Повне прізвище має Олекса Андрійович Слісаренко (Снісар).

Народився [року] 1891, 17 березня на хут[орі] Канінцовому Вовчанського повіту на Харківщині¹. Там батько мій Андрій Прокопович займав незначну посаду у панському маєтку, маючи за свою роботу по 7 карб[ованців] на місяць. Довго великій сім'ї мого батька довелося вести злиденне життя і тільки з 1903 року заробітки значно збільшились і з'явилась змога вчити дітей. Останніми часами батько мав добру посаду управителя маєтку у Сумському повіті, а у сей час перебуває у м. Лебедині на Харківщині.

Освіту я здобув у Харківській середній хліборобській школі, яку скінчив у 1912 році.

Літо сього ж року працював у Миргородському земстві, а восени був потягнений до війська. Протягом п'яти років був у війську до війни солдатом, а під час війни офіцером.

Під час революції, будучи у п'ятій гарматній бригаді дивізіонним ад'ютантом, zorganizував у сій бригаді Військове товариство, головою якого і був обраний.

Восени 1917 року був обраний Головою армійської виконавчої ради 1-ї армії та головою Національного блоку цієї ж армії.

Перші поезії свої віддрукував у журналі “Рілля”² 1 листопада 1911 року, будучи ще в хліборобській школі.

Протягом 1912 р. друкувався в журналах: “Літер[атурно]-наук[овий] Вістник”, “Рідний Край”, “Сніп”, “Село”, “Дніпрові Хвилі” та “Засів”³.

З 1913 р. аж до 1917-го майже ніде не друкувався та й писав дуже мало завдяки прикрим життєвим обставинам.

У 1917 р. почав знову друкуватись у “Проміні”⁴, а останнім часами виключно свої поезії уміщую в “Шляху”⁵ та почасти “Л[ітературно]-н[ауковому] Вістнику”.

¹ Нині це селище Шипувате Великобурлуцького р-ну на Харківщині.

² “Рілля” (1911–1914, 1917–1918) – популярний двотижневик. Виходив друком у Києві.

³ “Засів” (1911–1912) – ілюстрований щотижневик. Видавався в Києві.

⁴ “Промінь” – очевидно, ідеться про тижневик літературного, мистецького і громадського життя, який виходив друком у Москві наприкінці 1916 – на поч. 1917 рр. за редакцією В. Винниченка.

⁵ “Шлях” (1918–1919) – місячник літератури, мистецтва та громадського життя. Видавався в Києві. Діяло й одноименне видавництво.

Окремої книжечки поезій не видавав.
У сей час перебуваю в Києві, шукаючи заробітку.
4 липня 1918 р., м. Київ Олекса Слісаренко
ІР НБУВ. – Ф. Х. – Од. зб. 6404. – Арк. 1–2. Рукопис.
Друкується вперше.

Слісаренко Олекса Андрійович (1891–1937, псевдонім Буц Омелько, О. Буц, справжнє прізвище – Снісар) – український письменник. За фахом агроном, працював і викладачем сільськогосподарських шкіл. Автор більше 40 прижиттєвих книжок, із-поміж яких збірки поезій “На березі Костальському” (1919), “Поеми” (1923), книжки прози “В болотах” (1924), “Сотні тисяч сил” (1925), “Камінний виноград” (1927), повість “Плантації” (1925), роман “Чорний ангел” (1929) (перекладений 1930 р. російською), Твори: У 6 т. (1931–1933) та ін. Належав до організацій “Гарт”, ВАПЛІТЕ. 1924 р. переїхав до Харкова, де працював на керівних посадах у редакціях та видавництвах. Репресований у 1930-х і страчений.

Реабілітований 1957 р.

Терещенко Микола Іванович

20 грудня 1920 р.

Автобіографія

Народивсь у 1898, вересень перший. Полтавщина, Золотоноський повіт, Кропив'янська волость, а село Щербинівка – місце народження. Чотирьох літ переїхав у Констанієвку коло Чорнобай¹. Тут пройшли роки дитинства й гімназійних вакацій.

Батько Йван Михайлович, а мати Ганна Аристархівна. Їхнє заняття – хліборобство: мали до ста десятин й арендували поля околишніх земель.

З батькового боку я давній українець: в роду якийсь відомий у середньовіччі запорожець на ймення Максим, а за гетьманства славивсь якийсь переяславський сотник. Він учивсь у монастирях і складав пісні, що співались у селах. Їх був зібравсь видати Сергій Шелухін².

З материнського боку – італієць із походження: прапрадід прибув як архітект по запрошенню Катерини II до Петрограду, одержав у степах українських маєтки і оселивсь у них. На прізвище – Primo.

Освіту здобув у Золотоноських гімназійних класах, де й приймав участь у нелегальних українських організаціях. Перед революцією був у реєстрах, кого заарештувать і збиралися, та наспіло велике повстання. Зараз є студент Київського політехнічного інституту (хемічний факультет)³.

Ще за гімназійних часів писав, управлявсь у версифікаційних речах, захоплювався тодішньою й попередньою європейською літературою. У перший раз видрукувавсь через рік, як приїхав до Києва. І з того ж часу почав заробляти на хліб насущний у таких установах, як Секретаріат Освіти, Комісаріат Освіти, Відділ Освіти.

Тепер відаю бібліотечною секцією. Фах і стиль улюблений є поезія. Зокрема, лірика. У садах настроєвих найбільш принад. Поза ліричними речами майже нічого не пробував писати. В останній час є потяг і до іншого.

Книжок окремих не маю.

¹ “...коло Чорнобай” – містечко на Черкащині.

² Шелухін Сергій (1864–1938, псевд. С. Павленко) – український громадсько-політичний діяч, юрист, письменник. Редагував разом із М. Шаповалом журнал “Українська хата”, співпрацював з іншими періодичними виданнями.

³ “зараз є студент” – у Київському політехнічному інституті навчався в 1917 – 1922 рр., але так і не закінчив.

Але ж виготовано: “Блакитний резонанс” і “Суд пшенишний”⁴.

Реєстр друкованих поезій, а також реєстр оглядів і рецензій прикладено до цього. В[іршо]ві автографи й фотографію додаю ще.

20. 12. 20. Микола Терещенко

ІР НБУВ. Ф. Х. – Од. зб. 6439–6440. – Арк. 1–4. Рукопис.

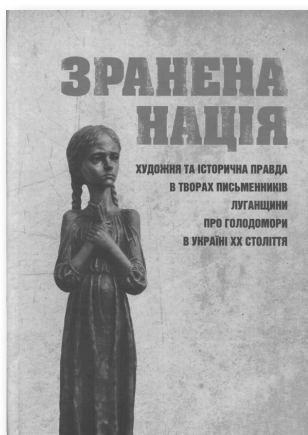
Додано бібліографію творів та фотографію.

Друкується вперше.

Терещенко Микола Іванович (1898–1966) – український поет, перекладач. Редактор журналу “Життя й революція” (1925–1934). Належав до організацій Комункульт, “Жовтень”, ВУСПП. Від 1934 р. член Спілки письменників України. Під час Другої світової війни працював на українській радіостанції в Ташкенті, потім – редактором Держлітвидаву України в Києві. Автор багатьох поетичних книжок, перекладів творів російських, білоруських класиків. Особливо багато перекладав із французької (В. Гюго, Е. Потье, Е. Верхарна, Л. Арагона та ін.). За переклади й упорядкування двотомної антології “Сузір’я французької поезії” (1971) посмертно удостоєний премії ім. М. Рильського.

⁴ “виготовано “Блакитний резонанс” і “Суд пшенишний” – під такими назвами ці книжки не було надруковано. Перша збірка вибраного – “Лабораторія” (Харків: Шлях освіти, 1924).

Наші презентації

Зранена нація. Художня та історична правда в творах письменників Луганщини про голодомори в Україні ХХ століття / Упоряд., передмова, бібліографічні відом. О. Неживого. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ ім. Т. Шевченка”, 2010. – 176 с.

До книжки ввійшли твори українських письменників, життя і творчість яких пов’язані з Луганщиною і які писали про голодомори 1933, 1947 рр. в Україні, зокрема Григора Тютюнника, В.Сосюри, Миколи Руденка, В. Голобородька, О. Неживого, М. Чернявського, Г. Половинки, І. Світличного та ін.

Минають роки, але жодні круглі дати чи постанови не повернуть ті втрати, що довго ще будуть відлунюватись у людській пам’яті, бо голодомор знівечив генетичний код українського народу, деформував національний образ світу.

С.С.